

AKADEMIK TARİH VE DÜŞÜNCE DERGİSİ

Academic Journal of History and Idea

Research Article

Received: 12.02.2024

Accepted: 05.02.2026

Feada M. Samadbek*

<https://orcid.org/0009-0004-2282-3320>

Abdulfatah Rasooly**

<https://orcid.org/0000-0002-7992-2600>

O'ZBEK TILIDA UNLILAR UYG'UNLIGI VA UNING KO'RINISHLARI***

Vowel Harmony in the Uzbek Language and Its Manifestations

Annotatsiya

Ushbu maqolada hozirgi o'zbek adabiy tilidagi unlilar tizimi va unlilar uyg'unligining (singarmonizmning) mavjudlik darajasi tahlil qilinadi. Tadqiqotda zamonaviy adabiy til materiallari sheva ma'lumotlari hamda tarixiy manbalar bilan qiyosiy asosda ko'rib chiqiladi. Xususan, chig'atoy tilining dastlabki davrlaridagi fonologik tizim hamda keyingi bosqichlarda olib borilgan ilmiy izlanishlar asosida unlilar moslashuvining amal qilish shakllari yoritiladi. Maqolada yozuv islohotlari, grafik tizimdagi o'zgarishlar va ularning singarmonizm ifodasiga ta'siri ham nazariy jihatdan baholanadi. Shuningdek, adabiy norma bilan jonli nutq o'rtasidagi tafovutlar tahlil qilinib, ayrim shahar shevalarida moslashuvning zaiflashgani, biroq ko'plab shevalarda saqlanib qolganligi ko'rsatib beriladi. Natijada, unlilar uyg'unligi o'zbek tilining tarixiy-fonologik asoslaridan biri ekani hamda u to'liq yo'qolmagan, balki funksional doirasi toraygan hodisa sifatida mavjudligi ilmiy dalillar asosida asoslanadi.

Kalit so'zlar: Hozirgi o'zbek tili, chig'atoy-qipchoq tillari, fonetika, singarmonizm, so'zlashuv tili, turkiy tillar

Abstract

This article analyzes the vowel system of the modern Uzbek literary language and examines the extent to which vowel harmony (singarmonism) is operative within it. The study approaches the material of the contemporary literary language in comparison with dialectal data and historical sources. In particular, the phonological system of the early stages of the Chagatai language and subsequent scholarly studies are examined in order to clarify the patterns of vowel harmony and their functioning. The article also evaluates, from a theoretical perspective, the impact of orthographic reforms and changes in the graphic system on the representation of vowel harmony. Furthermore, differences between the literary norm and spoken usage are analyzed, demonstrating that while vowel harmony has weakened in certain urban dialects, it has been preserved in many others. The findings substantiate that vowel harmony constitutes one of the historical-phonological foundations of the Uzbek language and has not completely disappeared, but rather continues to exist with a narrowed functional scope.

Keywords: Modern Uzbek language, Chagatai-Kipchak languages, phonetics, singarmonism, spoken language, Turkic languages

* Lecturer, Takbar University, Department of Uzbek Language and Literature, Afghanistan, fada.mfada@gmail.com

** Lecturer, Takbar University, Department of Uzbek Language and Literature, Afghanistan, fatab.rasooly@yandex.com

*** Citation: Samadbek, F. M., & Rasooly, A. (2026). O'zbek tilida unlilar uyg'unligi va uning ko'rinishlari. *Akademik Tarix ve Düşünce Dergisi*, 13(1). 1-7.

Copyright and License Statement

All publication and copyright of this article are held by the Journal of Academic History and Ideas / Akademik Tarix ve Düşünce Dergisi. The article is made available by the journal as open access under the terms of the Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License (CC BY-NC 4.0) (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>). Under this license, the article may be used, reproduced, shared, adapted, and translated in any medium or format for non-commercial purposes, provided that proper scholarly attribution is given to the author(s) and the journal. The scientific, legal, and ethical responsibility for the content of the works published in the journal rests entirely with the author(s). The journal's editors and editorial board cannot be held responsible for this content. All requests concerning commercial reuse must be directed to the journal's editorial board at akademiktarihvedusunce@gmail.com.

Kirish

Bugungi kunda boshqird, yoqut va qirg'iz tillarida unlilar moslashuvi saqlangan. Turkman turkchasining so'zlashuv tilida ham lab uyg'unligi amal qiladi. Shuningdek, ozarbayjon, tatar, qozoq va uyg'ur shevalarining og'zaki nutqida kuzatiladigan lab uyg'unligi yozma tilda tilshunoslik nuqtai nazaridan yetarli darajada e'tiborga olinmayotgani qayd etilgan. Shu munosabat bilan o'zbek yozuvida unlilar moslashuvi qoidasi buzilganligi ta'kidlanadi (Abdurahmonov et al., 1980). Mualliflar mazkur asarda o'zbek tilidagi fonetik singarmonizm yetarli darajada tadqiq etilmaganini ham alohida ko'rsatadilar (Abdurahmonov et al., 1980). Boshqa tomondan, S. Chig'atoyning fikricha, zamonaviy o'zbek tiliga doir tadqiqot va grammatika asarlarida, umuman, "moslashuv qoidasi"ning mavjud emasligi ta'kidlanadi (Chig'atoy, 1972). Biroq muallif ushbu fikrni butun o'zbek tiliga to'liq tatbiq etish mumkin emasligini qayd etadi. U shimoliy o'zbek shevalarida "to'liq moslashuv qoidasi"ning Eron tillari ta'siri ostidagi ayrim shevalarda qisman buzilganini ilmiy qarash sifatida baholaydi (Chig'atoy, 1972). Chig'atoy fikrini davom ettirib, unli buzilishi hamda eski adabiy til orqali kirib kelgan arab va fors leksikasini istisno qilganda, o'zbek tili chig'atoy-qipchoq tillar negizida shakllangan umumiy yozma til bilan asosan bir necha affiks va yuklamalar orqali farqlanishini ta'kidlaydi (Chig'atoy, 1972). Sharqiy turkchada kuzatilgan affiks mos kelmasligi masalasiga doir K. Erarslan xorijiy so'zlarda paydo bo'lgan bu holat vaqt o'tishi bilan yozuvchilar tomonidan turkiy so'zlarga ham ko'chirilgan bo'lishi mumkinligini bildiradi. Biroq turkiy so'zlarga aralash affikslarning qo'llanilishiga qarab, turkiy so'zlarning o'zida aralash talaffuz mavjud, degan xulosaga kelish mutlaqo noto'g'ri ekanini ta'kidlaydi (Erarslan, 1970). Ushbu mulohaza aslida fonemik moslashuv tizimining ichki qonuniyatlarini nazarda tutadi.

O'zbek tilida singarmonizm qonuniyatlarining amal qilinishi

O'zbek tilidagi tovush tizimining tarixiy ildizlarini o'zbek tilining asosiy manbai hisoblangan chig'atoy tilida izlash maqsadga muvofiqdir. Ma'lumki, chig'atoy tilida undoshlar tizimi yuzasidan jiddiy tafovutli qarashlar mavjud emas, biroq unlilar tizimi va ularning moslashuv qonuniyatlari haqida turlicha ilmiy fikrlar ilgari surilgan.

Chig'atoy tilidagi unlilar tizimi masalasida J. Eckmann tomonidan keltirilgan misollar ushbu tilda unli moslashuvi amal qilganini ko'rsatadi: *tökken, kesken, yatgan, baskan, tilegü, algu, satguchi, bar etgüchi, urguchi, aymak, ichish* (Eckmann, 1962, ss. 51–52). Muallif boshqa bir maqolasida ham turkiy tillarga xos fonematik uyg'unlik chig'atoy tilida saqlanganini misollar asosida izohlaydi (Eckmann, 1958). Turkcha otlarda yaxlitlash hodisasi mavjud emasligi, turkiy so'zlarda esa til uyg'unligining ancha kuchli ekanini qayd etilgan (Akalin, 1979). Bu kuzatuv turkiy leksikaning ichki fonologik tizimi barqarorligini ko'rsatadi.

Navoiy davri tiliga doir tadqiqotlarda ham unli moslashuvining mavjudligi qabul qilinadi. Shcherbak, Borovkov, Rustamov, Doniyorov va Shukurov singari olimlar mazkur davrda singarmonizm amal qilganini e'tirof etadilar. Biroq ushbu davrga oid tovushlar tizimi hamda unlilar soni masalasida yagona ilmiy qarash shakllanmagan (Shukurov, 1992).

Borovkov	a, e, é, i, o, u, ü
Shcherbak	a, é, ı, i, o, ö, u, ü
Rustamov	a, ā, é, i, î, o, ö, u, ü
Doniyorov	a, (ā), e, é, ı, i (î), o, ö, u, ü
Shukurov	a, e, é, ı, i, o, ö, u, ü

Ko'rinib turibdiki, bu olimlarning birlashadigan mushtarak jihati katta unlilar moslashuvini ochib beruvchi qalin va ingichka unlilardir; Kichik unlilar moslashuvining ta'siri shundan iboratki, yumaloq unlilar o'xshashdir. Farqlar turli fonetik qiymatlarning "e" va "a" harflarida bo'lib, unlilar moslashuviga ta'sir qilmaydi.

Bugungi o'zbek tilida unlilar odatda *a, e, é, i, (ı), (ö), o, u, (ü)* tarzida ko'rsatiladi. Biroq qavs ichida berilgan unlilar adabiy yozuv tizimiga emas, balki transkripsiya alifbosiga taalluqlidir (Abdurahmonov et al., 1980). Mazkur unlilar amaldagi yozuv tizimida ifodalanmagani sababli, yozma til asosida to'liq fonologik moslashuv tizimi haqida qat'iy hukm chiqarish murakkablashadi. Shu bois maqola doirasida tovush moslashuvi masalasi yozma norma bilan cheklangan holda baholanadi.

O'zbek yozma tilining fonetik asosi sifatida Toshkent shevasi tanlangan. Toshkent shevasi Qarshi, Buxoro va Samarqand kabi fors tilining ta'siri sezilarli darajada namoyon bo'lgan shahar shevalari qatoriga kiradi. Fors tilining uzoq muddatli ta'siri natijasida ushbu shevalarda unlilar tizimi qisqargan, ya'ni to'qqiz unli o'rniga olti unli qo'llanadigan tizim shakllangan. Unlilar sonining kamayishi singarmonizmnining izchil amal qilmasligiga olib kelgan. Natijada qalin va ingichka unlilar o'rtasida almashinuv hodisalari (*a > e; ı > i; o > ö; u > ü*) kuzatiladi (Cirtautas, 1976, s. 77). Boshqa tomondan, Farg'ona vodiysi shaharlarida (Farg'ona, Marg'ilon, Xo'qand, Namangan, Andijon) tarqalgan qarluq shevalari ayrim jihatlari bilan o'g'uz guruhiga yaqinlashuvchi hamda qishloq shevalariga xos fonetik xususiyatlarni saqlab qolgan. Ushbu hududlarda fors tilining ta'siri nisbatan sust bo'lgani sababli, fonologik tizimda qadimgi turkiy unsurlar barqarorroq saqlangan.

XIX asr oxiriga kelib Furqat, Muqimiy, Zavqiy, Xudoyor va Zore' kabi adiblar asta-sekin chig'atoy davri tili va an'anaviy adabiy me'yorlardan uzoqlasha boshladilar. Ular fors va arab tillarini biluvchi tor doiradagi o'quvchiga emas, balki keng ommaga tushunarli yozma adabiyot yaratish zaruratini ilgari surdilar. Shu maqsadda ular O'rta Osiyo xalq og'zaki ijodi an'analari bilan

uzviy bog'liq bo'lgan poetik shakllarga murojaat qildilar; asarlarining ayrimlari do'mbira va qo'biz jo'rligida kuylanadigan ijro an'anasiga yaqinlashdi. Mazkur jarayon chig'atoy adabiy tilining tarixiy bosqichi yakunlanib, yangi o'zbek adabiy tilining shakllanishi boshlanganini ko'rsatadi (Cirtautas, 1976). Ushbu davr yozuvchilari va ziyolilari 1917 yilgacha ham, undan keyin ham ikki asosiy yo'nalishdan birini tanlash zarurati bilan yuzlashdilar. Yangi adabiy til to'liq so'zlashuv o'zbek tiliga asoslanishi yoki imkon qadar o'zbek tiliga yaqin shaklda rivojlantirilishi lozim edi. Har ikki yondashuv bir xil muammoni keltirib chiqardi: qaysi mintaqa shevasi umumadabiy til uchun asos vazifasini bajarishi kerak? O'zbek shevalari son jihatidan ko'p bo'lib, ularning hozirgi tarqalish xaritasi O'rta Osiyo turkiy shevalarining kichik modeli sifatida namoyon bo'ladi (Cirtautas, 1976). 1920-yillarda o'zbek yozuv siyosatiga rahbarlik qilgan Fitrat o'zbek tilida fonetik moslashuv mavjudligini e'tirof etadi. U turk tilining barcha tarmoqlarida mavjud bo'lgan qalinlik va ingichkalik moslashuvi o'zbek tili uchun ham amal qilishini, bu hodisa eski qo'lyozmalarda ham, qishloq nutqida ham keng tarqalganini ta'kidlaydi hamda turk tilida qalinlik va ingichkalik moslashuvi yo'q, degan fikrni rad etadi (Fitrat, 1930b). 1921-yillarda unlilar soni olti yoki to'qqiz bo'lishi kerakligi yuzasidan munozaralar va yig'ilishlar o'tkazildi. Shu jarayonda arab yozuvini zamonaviylashtirish harakatlari ham olib borildi (Cirtautas, 1976). 1923-yilda yangi ochilgan sovet maktablarida o'qitishni yengillashtirish maqsadida olti unlili isloh qilingan arab alifbosi joriy qilindi. 1926-yilda Bokuda bo'lib o'tgan Birinchi Turkologiya qurultoyida lotin alifbosi qabul qilindi. Mazkur alifboda olti yoki to'qqiz unli masalasi yuzasidan bahslar yana davom etdi. Nihoyat, 1929-yil may oyida Samarqandda chaqirilgan qurultoyda turkiy tillarda unli moslashuvini ta'minlovchi to'qqiz unlili tizim umumiy shaklda qabul qilindi. Shunga qaramay, ushbu adabiy norma uzoq davom etmadi. 1934-yilda "alifboni isloh qilish" nomi ostida unlilar soni beshtaga (*a, e, i, o, u*) qisqartirildi va natijada unli moslashuvini grafik jihatdan to'liq ko'rsatish imkoniyati yo'qoldi.

Fitrat o'zbek tilida *a, e, e, i, i, o, o, u, u* tarzida to'qqiz unli mavjudligini qabul qiladi (Fitrat, 1930b, p. 8). U asarlarida unli moslashuvi bilan bir qatorda og'zaki nutqda undoshlar moslashuvi ham mavjudligini qayd etadi. Qattiq undoshlarning so'z oxiridagi *ch, k, p, s, sh, t* tovushlaridan keyin kelishi mumkinligini, biroq bu hodisa yozuvda doim ham aks ettirilmashligini ko'rsatadi (Fitrat, 1930b). Shunga qaramay, matnlarning ko'plab o'rinlarida *t-d* tafovuti izchil ajratib ko'rsatiladi. Fitrat va uning davriga mansub ayrim shoirlar ushbu fonologik tafovutga amal qilganlari kuzatiladi. Masalan: *Tüzüshte, achtır, chektirme, okuttur, yashattır, bezettir, körsettir, salıstılar, chıqtı, oqushtı, g'urbette, ketti, yazdır, bildir, sindir, kandır, mindir* kabi shakllarda unli moslashuvi amal qiladi. Bu hodisalar ayniqsa o'sha davr lotin yozuvlarida yaqqol ko'rinadi.

a) So'zning negiz va o'zaklarida tovush moslashuvi: kirgizmek (N. 14), qoshumcha (N.3), oqurlık (S.18), körerlik (S.18), oturarlı (S.18), yazarlıq (S.18), oqug'an (S. 17), ketken (S.17), kelgen

(S.17), tashkan (S. 17), yaxshigina (S.16), kettegine (S.16), azgin (S.16), keskin (S.16), kizgin (S.16), ölmegür (S.16), ötkür (S.16), toymagur (S.16), bilimsiz (S.15), atsız (S.15), edepsiz (S.15), boyavsız (S.15), tıshkı (S.15), qıshğı (S.15), Rüsche (N.18), Tatarcha (N. 18), kitapcha (S.14), yılğ'acha (S.4), yüzche (S.4), minglerche (S.4), kelinche (S.14), kelinchek (S.14), külgü (S. 13), yazgu (S. 13), tilev (S. 13), saylav (S.13), terim (S.13), sachım (S.13), oqush (S.13), yazış (S.13), bilish (S.13), bilmeslik (S. 13), yazmaslik (S.13), oyunchaq (S.12), pıchaq (S.12), belenchek (S.12), oraq (S.12), elek (S.12), emzek (S.12), achg'ich (S.12), uchgich (S.12), süzgich (S.12), chalgı (S.12), sipirgi (S.12), kelmek (S.13), qachmaq (N.17), körinmek (S.37), küchlemek (S.38), kelishmegensiz (S.35), yazışmaymish (S.35), kutulmay (F), tüşürgen (Q.15), tökülgenler (Q.19), kallıkrak (N.13), köprek (S. 12), tetikrek (Q.10), yaxshıları (M), mingbashılık (M), körmek (F), Majnunluk (Za.).

b) Ko'rinib turibdiki, bugungi kirill alifbosidagi matnlarda ko'rsatilmagan va bir shaklli sifatida qabul qilingan affikslar lotin alifbosidagi matnlarda tovush moslashuviga kirib, bir shaklli bo'lmagani ko'rinadi: tog'ınsıda (N.2), ornıda (N.13), chag'ıda (Z), geplerde (N. 17), sheklide (N. 16), undan (N.17), köprükden (Q.22), birden (N.17), ölükke (Q.26), süfetke (N.18), hükümetke (X), yazarga (N.17), atga (N.17), körürge (N.16), yüziğe (Q.10), üyingge (Z), bashg'a (M), bashıg'a (F), elige (F), vatanning (F), ölükning (Q.10), ishning (N.17), oynıng (N.8), oylarning (N.14), kushning (N.8), chumchuknı (N.10), oynı (N.8), oknı (X), birgelikni (N.16), köknı (N.14), palavnı (N.14), kitapnı (N.17), qorqısıdan (Q.27), qoshumchası (N.8), belgisi (N.16), birisi (M), dushmanı (X), esbabını (X), yazganı (N.17), körgeni (N.17), oqudım (N.17), aldı (F), saldı (M), gepirdim (N.17), shunday (Q.27), munday (Q.10), bütünley (N.2). Yozma tilda “-ki” qo'shimchasi ham tovush moslashuviga kirgani ko'rinadi: qo'lingızdag'ı (N.2), kecheği (S.15), yuqarıdag'ı (N.S), kısımdag'ı (ET.7), burunğı (S.15), burunğı (Z), sendegi (X). Fitrat arab harfi bilan yozilgan matnlarda qalin va ingichka moslashuvni ajratish masalasini izohlar ekan, faqat qalin va ingichka unlilarni emas, balki undoshlarni ham fonologik belgi sifatida ko'rsatadi. Uning ta'kidlashicha, *q*, *x*, *g'* kabi qalin undoshlar hamda *k*, *g* kabi ingichka undoshlar so'zning qalinlik yoki ingichkalik xususiyatini aniqlashda muhim vazifani bajaradi.

Arab yozuvida qalinlik va ingichkaligi aniq ko'rinmaydigan *sin*, *min* kabi so'zlarda esa bu tafovut keyingi qo'shimchalar orqali yuzaga chiqadi: *minek*, *minmek*, *sınq*, *sınmaq* (Fitrat, 1930b). Mazkur kuzatuvlar o'zbek tilining tarixiy fonologik tizimi grafika bilan to'liq mos tushmaganini ko'rsatadi. Qalinlik va ingichkalik qarama-qarshiligi yozuvda har doim ham bevosita ifodalanmagan bo'lsa-da, tilning ichki tizimida barqaror fonemik tamoyil sifatida saqlanib qolgan. Bu esa singarmonizmning faqat grafika masalasi emas, balki chuqur strukturaviy hodisa ekanini tasdiqlaydi.

Fitratning yozishicha, o'zbek tiliga tashqaridan kirib kelgan so'zlarning aksariyati unlilar moslashuviga kirgan: Erep (S.3), qadıları (N.1), maydanga (N.2), sabıt (N.2), müellimligi (N.2),

meshhür (N.2), ihtimal (N.2), davam (N.2)" malumat (N.3), mejburi (N.8), saddacha (N.4), harakat (N.8), nezeriye (N.8), lekin (N.8), misal (N.9), tesnif (ET.3), qebilevi (ET.3), javap (Q.10), ımla (S.3), vakıt (S.4), latıncılık (S.4), jazıba (N.13), ıfada (N.29), shairlar (N.S), xabar (İK), qabul (İK), qalam (İK), maqala (İK). Chet eldan kelib chiqqan ba'zi so'zlar: diyonet (İK), pervone (İK). bela (İK), lale (İK) kabi unli moslashuviga kirmagan. Fitrat, *"Ularni unlilar moslashuviga bo'ysundirsak yaxshi bo'lardi"* (Fitrat, 1927b, s. 11) deya imlo birligi uchun misollar sonini moslashuvdan kamaytirishning muhimligini ta'kidlaydi.

Fitrat katta unlilar moslashuvidan keyingi ikkinchi masala lab o'xshashligi ekanligini ta'kidlaydi. Lab o'xshashligini dumaloq unliklik bir bo'g'inning (o, ö, u, ü) o'zidan keyingi kelgan bo'g'inlarni bo'ysundiruvchi bo'lishidir (otun, orun, tütün, bütün), tarzida tushuntirgandan keyin rasmiy va norasmiy majlislarda bu masala muhokama qilinganini aytadi. Uning aytishicha, avgust (1925-yil) konferensiyasida bu moslashuvni qo'shimchalarda emas, negizlarda ko'rsatish kerak, degan qaror qabul bo'lgan. Bu qarorning noto'g'ri ekanligini bildirgan Fitrat, bolup, yörüp so'zlarini bolıp, yürüp sifatida yozish sovuqligi sezilganini aytadi. U o'z asarlarida bu qarorga amal qilishga harakat qiladi: Tüzülgen (N.9), toldurguchi (N.10), tog'ru (N.2), tejribe (N.2), qoyulgan (N.2), körüledir (N.3), turush (N.3), qoyulish (N.3), tüzükrek (N.13), uzun (Q.9), körünip (Q.10), tükül- (Q.11), og'ulları (Q.16), qoyush (Q.8), buyurın (Q.18), qorqutdı (K.20), qoshulıp (Q.20), tüşünip (Q.27), ölgünche (Q.32), bog'ulıp (Q.32), qoshuq (S.4), bulut (S.10), ottuz (S.18), kü1gü (S.13), Oqush (S.13), Yügürgen (Q.10). Fitrat: ölmüş, öldürülmüş mü so'zini va ning, ni so'zlarini lab o'xshashligiga bo'ysundirdik, bunu, unung, unung qutusu deb qabul qildik." (Fitrat, 1927b, 11) deya fleksiyon qo'shimchalarida haqiqatda mavjud bo'lgan lab o'xshashligiga bir necha misol keltiradi. Matnlarda bu qarashini qo'llaganligini ko'rsatadigan hech qanday misolga uchramadik. Bu misollardan ma'lum bo'lishicha, aslida o'zbek tilida qalinlik-ingichkalik moslashuvi bilan lab o'xshashligining mavjudligi ko'rinadi.

Hozirda o'zbek adabiy tilida hamda ayrim shahar shevalarida unli moslashuvi izchil amal qilmaydi. Biroq ko'plab shevalarda va og'zaki nutqda unli moslashuvi saqlanib qolganligi qayd etiladi (Abdurahmonov et al., 1980; Ercilasun, 1991). Bu holat adabiy norma bilan jonli nutq o'rtasida fonologik tafovut mavjudligini ko'rsatadi. Demak, singarmonizm o'zbek tilining tarixiy-fonologik qatlamida to'liq yo'qolmagan, balki standart yozuv tizimi ta'sirida qisman cheklangan hodisa sifatida yashab qolgan.

Xulosa

Umuman, o'tish davrlarida ko'ringan bu turdan, shubha bilan yondashuvlar, yangi tashkil etilgan yozma tili uchun tabiiy sifatida qabul qilinishi kerak. Yana bu qarama-qarshi munosabatlarda olg'a chiqqan asosiy sabablarining ilmdan ortiq, siyosiy sabablar, alifboning nomutanosibligi kabi boshqa omillarga asoslanganligi bir yozma tili uchun to'g'ri kelmasligi kerak.

Chig'atoy davrida mavjudiyati ma'lum bo'lgan va eng kamida 1920-1930-yillarda buzilmaganligi qabul qilinib yozuvda ko'rsatilgan bo'lib, unli uyg'unliklarining qaytadan qo'llanishini ta'minlash kerak.

Foydalanilgan adabiyotlar

Abdurahmonov, Sh., Askerova, M., Haciev, A., Resulov, I., & Doniyorov, H. (1980). *Hozirgi o'zbek adabiy tili*. Fan nashriyoti.

Akalın, M. (1979). *Tarihi Türk şiveleri*. Sevinç Matbaası.

Chig'atoy, S. (1972). *Türk lehçeleri örnekleri II: Yaşayan ağız ve lehçeler*. Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları.

Cirtautas, I. L. (1976). Son elli yılda edebî Özbekçenin gelişmesi üzerine. *Türk Kültürü Araştırmaları*, 15(1-2), 77-78.

Eckmann, J. (1958). Çağatay Dili Hakkında Notlar. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı - Belleten*, 6, 115-126.

Eckmann, J. (1963). Çağataycada İsim-Füller. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı - Belleten*, 10, 51-60.

Eckmann, J. (1963). Chig'atoy edebiyatının son devri (1800-1920). *Belleten*, 27, 571-628.

Erarslan, K. (1970). Doğu Türkçesinde ek uyumsuzluğuna dair. *Journal of Turkish Language and Literature*, 18, 113-124.

Ercilasun, A. B. (Ed.). (1991). *Karşılaştırmalı Türk lehçeleri sözlüğü*. Türk Dil Kurumu Yayınları.

Fitrat, A. (1927a). *Eng eski turk adabiyoti namunalari*. Maorif va O'qituvchi nashriyoti.

Fitrat, A. (1927b). *Imlo konferensiyasi munosabati bilan*. Maorif va O'qituvchi nashriyoti.

Fitrat, A. (1930a). *Nahv* (4. baskı). O'qituvchi nashriyoti.

Fitrat, A. (1930b). *Sarf* (6. baskı). O'qituvchi nashriyoti.

Fitrat, A. (1936). *Qiyomat*. O'zDavNashr.

Shukurov, Sh. (1992). Eski o'zbek tili unlilari. *O'zbek tili va adabiyoti*, 4, 22-25.